

VÁCLAV HAVEL – MOC BEZMOCNÝCH (1978)

METODICKÝ LIST PRO PEDAGOGY

KONTEXT

Jeden z nejzásadnějších esejů Václava Havla *Moc bezmocných* vzniká v roce 1978, přibližně rok a půl po zveřejnění Charty 77. Veřejné angažování Václava Havla Chartou 77 rozhodně neskončilo. Havel se stal na jaře 1978 jedním z iniciátorů vzniku Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS), jehož cílem byla obrana politických vězňů, sledování jejich případů a jejich medializace. Zkušenosti disidentů totiž ukazovaly, že jednou z účinných zbraní boje proti komunistickému režimu je medializace případů politických vězňů. Založení VONS bylo jistým přirozeným rozšířením činnosti Charty 77, přesto na jeho vznik režim reagoval nebývale silně. Zatímco Charta 77 byla obecným prohlášením o lidských právech a obecnou kritikou režimu, VONS přímo v konkrétních případech obviňoval režim z porušování zákonnosti a zpochybňoval komunistický monopol na výkon spravedlnosti. Z tohoto důvodu pozornost Státní bezpečnosti směrem k představitelům VONS zesílila, což pocítil i Václav Havel. Ten trávil již několik let většinu svého času na chalupě na Hrádečku, ale policie ho sledovala i tam a snažila se odradit jeho přátele i známé, aby ho tam navštěvovali. Na Hrádečku si dokonce zbudovala stálou pozorovatelnu.

Aktivita VONS nezůstaly bez odezvy, v květnu 1979 bylo zatčeno šestnáct jeho členů včetně Václava Havla. Hned po jeho zatčení přijel na Hrádeček jeřáb a pozorovatelnu odstranil. Bylo jasné, že se Václav Havel z vězení hned tak nevrátí, a byla to pravda. Havel byl odsouzen na 4,5 roku. Esej *Moc bezmocných* však vznikl ještě před tímto procesem.

MOC BEZMOCNÝCH (1978)

Koncem léta 1978 píše Václav Havel na Hrádečku své do té doby nejdelší prozaické dílo s názvem *Moc bezmocných*, které se stává jedním z jeho světově nejproslulejších textů. *Moc bezmocných* má celkem 24 000 slov a text je označován jako esej. Tato kategorizace je poněkud nepřesná, protože na esej sleduje Havel v textu příliš mnoho cílů, spíše jde o jakýsi politický manifest, kterým se autor vztahuje mimo jiné ke *Komunistickému manifestu*.

Hlavním tématem *Moci bezmocných* je „disidentství“. Václav Havel se v textu nejprve snaží popsat a definovat principy tehdejšího totalitního systému, který je příčinou vzniku disidentství. Odkrývá zákonitosti a mechanismy, kterými systém uplatňuje svou moc, a následně definuje protipól tohoto systému, jímž je právě „disidentství“ – vysvětluje jeho podstatu, metody práce a cíle. Komunistický režim funguje podle autora především tak, že dokáže přinutit lidi, aby se vzdali vlastních názorů a myšlenek, a tím i své identity. Pokud si totiž režim není schopen od svých občanů vynutit rituální stvrzení poslušnosti, zhroutí se jako pouhá lež. Disidentství není podle Havla profese, ale především existenciální postoj pramenící v rozhodnutí jedince vzepřít se lži a žít „život v pravdě“.

Celým textem se prolíná modelový příběh obyčejného zelináře, který si dá do výkladu typické komunistické heslo „Proletáři všech zemí, spojte se!“. Toto heslo nedá do výlohy proto, že mu věří, ale jednoduše proto, že se to od něj očekává. Nechce mít zbytečné problémy, chce dál vykonávat svou práci zelináře a nechce na sebe upozorňovat. Vyvěšením hesla, kterému nevěří, však zelinář ztrácí sám sebe, svou identitu, a žije „život ve lži“. V druhé části eseje dochází ke zvratu, zelinář odmítne heslo vystavit, vrací se sám k sobě a začíná žít „život v pravdě“. Ten je však neslučitelný s vládnoucím totalitním režimem, zelinář svým chováním upozorňuje i ostatní na lež, v níž žijí a jejíž jsou součástí.

Václav Havel ve svém textu nehledá konkrétní cesty, jak vládnoucí struktury svrhnout, spíše se zamýšlí nad tím, jak si ve stávajícím systému najít vlastní cestu a zůstat nezávislým. Pozornost věnuje i momentu, kdy „život v pravdě“ začne vytvářet takzvané paralelní struktury, rozmanité společenské aktivity, které existují jako protipól oficiálním strukturám. Tímto paralelním světem bylo v Československu sedmdesátých a osmdesátých let například hnutí Charta 77, ale i vznik samizdatových knižních edic, paralelní undergroundová hudební scéna, paralelní divadlo (např. bytové divadlo Vlasty Chramostové) nebo paralelní výtvarné umění (výstavy ve dvorcích).

V poslední části Havel své myšlenky zobecňuje a uplatňuje je i na život v západních demokratických zemích, v nichž je individualita a nezávislost člověka omezována moderní technickou společností a trpí duchovní vyprázdněností. I v této společnosti může podle Havla disidentství sloužit jako příklad „života v pravdě“. Havlův esej má otevřený konec, úkol mravního sebeobrození (cesta k životu v pravdě) je „každodenní úkol s různými a nepředvídatelnými překážkami“, jak uzavírá Michael Žantovský.

Zdroj: Michael Žantovský: *Havel*. Argo, Praha 2014.

JAK A PROČ ČÍST MOC BEZMOCNÝCH VE VÝUCE

Havlův esej je dlouhý a čtenářský náročný text, který zahrnuje více témat, z nichž jsme uvedli jenom ty nejdůležitější. Nelze očekávat, že studenti na střední škole budou schopni pojmout text jako celek a pochopit všechny jeho aspekty. Ukázka v rámci kampaně Číst Havla se proto soustředí na příběh zelináře, který na modelovém osudu člověka konkretizuje obecné myšlenky eseje. Příběh

zelináře, který na modelovém osudu člověka konkretizuje obecné myšlenky eseje. Příběh zelináře se prolíná celým esejem, pro účely projektu Číst Havla jsme ho z textu vydělili, v eseji ho tedy v této podobě nenajdete.

Příběh zelináře mladým čtenářům srozumitelně vysvětluje hlavní protiklad, který Václav Havel v textu nastoluje – život ve lži versus život v pravdě. Na postavě obyčejného člověka, který raději dělá to, co se od něj očekává, aby na sebe zbytečně neupozorňoval, jsou zřetelně vidět důvody jeho konání (strach o práci/rodinu/budoucnost/materiální pohodlí) i následky tohoto chování (ztráta sebe sama). Tento rozpor studentům přibližuje životy normálních lidí v tehdejší nesvobodném Československu, kteří vnitřně s režimem nesouhlasili, ale jen málo z nich mělo odvahu svůj nesouhlas ukázat veřejně. V jiné, na první pohled mírnější formě však tento rozpor mezi životem v pravdě a životem ve lži může člověk zažívat i ve svobodné společnosti, protože život jako takový přináší mnoho drobných i závažnějších momentů, v nichž se člověk musí rozhodnout, zda bude jednat v souladu se svým svědomím (a žít v pravdě), nebo své názory/hlas svědomí upozadí za cenu nějakého zisku (a bude žít ve lži).

Příběh Havlova zelináře umožňuje ve výuce se studenty mluvit o:

- normalizační době, v níž byli lidé nuceni potlačovat své názory a chovat se tak, jak od nich systém očekával, tedy o:
  - důvodech, které vedly lidi k tomu, aby se chovali jako zelinář v úvodu eseje (strach o práci / rodinu / budoucnost / finanční zajištění),
  - důvodech, které vedly některé lidi k tomu, aby v sobě našli sílu s nastavenými pravidly nesouhlasit a dát to najevo – v této souvislosti je možné zmínit vedle Václava Havla i další známé české disidenty,
  - principu „lži“, na kterém byl totalitní systém postaven;
- současném světě, v němž stále v některých zemích neexistuje demokracie – o disidentech, kteří v těchto zemích dnes žijí a snaží se žít „v pravdě“;
- současném demokratickém, zároveň však konzumním a přetechizovaném světě, kde je každý člověk někdy postaven před rozhodnutí, zda bude žít v pravdě, či ne – pedagog může se studenty
- diskutovat o drobných každodenních situacích, které mohli mladí lidé zažít a ve kterých se sami museli rozhodnout.

Z eseje-manifestu také vyplývá povaha boje, který Václav Havel vedl proti komunistickému režimu – boje, jenž byl nenásilný, založený na jazyce jako hlavní zbraně. Tento moment může sloužit jako východisko diskuse na téma, jaké zbraně volíme dnes, když vyjadřujeme s něčím nesouhlas, a jaké zbraně volí dnešní disidenti žijící v nedemokratických zemích.

Návrhy konkrétních otázek obsahuje pracovní list.